

Яшчэ адна ўзгаданая вайна

100 гадоў таму пачалася адметная сваёй жорсткасцю і крывавамі наступствамі Першая сусветная вайна. Разбуральнай хадой яна прайшла па тэрыторыі Беларусі, якая ў той час знаходзілася ў складзе Расійскай імперыі. Пазней Кастрычніцкая рэвалюцыя і Грамадзянская вайна адсунулі «ў цень» тую падзею, і многія аспекты першай глабальнай катастрофы XX стагоддзя так і не былі даследаваныя. Сёння навукоўцы намагаюцца ўзнавіць поўную карціну трагедыі на беларускіх землях, асэнсаваць досвед мінулага і зрабіць высновы для цяперашняга і наступнага пакаленняў.

29 студзеня 2014 г. у Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Я. Коласа НАН Беларусі адбудзецца прэзентацыя навукова-папулярнага выдання «Беларусь у гады Першай сусветнай вайны», што пачыла свет у выдавецтве «Беларусь». Гэтая праца кандыдата гістарычных навук, старшага навуковага супрацоўніка Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі Валянціны Бялявінай адлюстроўвае падзеі Першай сусветнай вайны і побыт насельніцтва на тэрыторыі Беларусі. Адметнай рысай выдання з'яўляецца вялікая колькасць найцікавейшых дакументальных фотаздымкаў таго часу.

Да імпрэзы ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Я. Коласа НАН Беларусі арганізаваная выстаўка «Вялікая забытая вайна», на якой прадстаўлены выданні 1914 — 2013 гг.: успаміны сучаснікаў і сведак вайны, справаводчая дакументацыя, публікацыі ў перыядычных выданнях, даследаванні айчынных і замежных навукоўцаў.

Сярод найстарэйшых крыніцзнаўчых дакументаў — брашура «Устаў Беларускага Таварыства па аказанні дапамогі ахвярам вайны» (1915) і перыёдыка 1914 — 1918 гг.: грамадска-палітычная і навукова-асветніцкая газета «Наша ніва», грамадска-палітычная газета «Гоман», каталіцкая газета *Belarus*, часопісы «Вестник Могилёвского земства», «Минские Епархиальные ведомости» і іншыя. У іх друкаваліся афіцыйныя дакументы, маніфесты, заклікі да ахвяравання на патрэбы параненых і хворых воінаў, дапамогі іх сем'ям.

На выстаўцы можна ўбачыць расійскія сатырычныя і гумарыстычныя часопісы «Красный смех», «Кривое зеркало» з палітычнымі карыкатурамі таго часу. Зацікавяць наведвальнікаў выпускі маленькага часопіса «На чужбине», які выходзіў у Жэневе ў 1916 г. і прызначаўся для бясплатнай раздачы ў лагерах рускіх ваеннапалонных у Германіі і Аўстрыі.

З мэтай ажыўлення і падтрымкі ў грамадстве клопату пра палонных воінаў за мяжой і аказанне ім матэрыяльнай дапамогі было ажыццёўлена выданне літаратурнага зборніка «У дапамогу палонным рускім воінам» (1916).

Цікавасць уяўляюць дакументы, выданыя падчас вайны, дзе зроблена спроба асэнсавання падзей відавочцамі, якія належалі да розных дзяржаў і

грамадска-палітычных лагераў. У экспазіцыі — выданні «Нашы левыя групы і вайна» Мікалая Суханава (1916) і «Першыя рэформы ў рускай арміі» (1917) Зігмаса Анггарэціса, якія распавядаюць пра аспекты ўспрымання вайны рознымі слаямі насельніцтва Расійскай імперыі, паступовую змену палітычных арыенціраў у масавай свядомасці, у тым ліку і ў дзеючай арміі.

Пра ўспрыманне вайны англііскімі саюзнікамі распавядаюць пераклад кнігі англійскага фізіка Олівера Лоджа «Вайна і што будзе далей» (1916) і кніга расійскага пісьменніка Карнея Чукоўскага «Тыя, хто маўчаў, загаварылі...» (1915). Завяршае першы раздзел экспазіцыі, прысвечаны выданням часоў вайны, кніга «Новая гандлёвая дамова з Германіяй...» (1918), у якой эканаміст і публіцыст Уладзімір Гефдзінг дае каментарый да мірнай дамовы, падпісанай прадстаўнікамі Германіі і савецкай улады ў Брэст-Літоўску.

Першыя навуковыя работы, прысвечаныя вялікай вайне, прадстаўляе твор яе ўдзельніка, расійскага ваеннага гісторыка, генерала Андрэя Заянчкоўскага «Сусветная вайна, 1914 — 1918» (1924), які ўключае шырокі масіў архіўных матэрыялаў.

Каштоўнай крыніцай для вывучэння досведу Першай сусветнай вайны з'яўляецца багатая звесткамі мемуарная літаратура. У экспазіцыі — выданні 1920-х гадоў, у якіх апісваюць падзеі самі іх удзельнікі, прадстаўнікі процілеглых блокаў імперыялістычных дзяржаў: адзін з найбольш славутых дзеячаў германскага генеральнага штаба Эрых Людэндорф («Мае ўспаміны пра вайну

1914 — 1918 гадоў», 1923) і міністр замежных спраў Аўстра-Венгрыі Атакар Чэрнін («У дні першай сусветнай вайны...», 1923). Расійскі бок прадстаўляюць выданні генералаў Антона Дзянікіна («Нарысы рускай смуты» (Т. 1, 1921) і Аляксея Паліванава («З дзёнікаў і ўспамінаў на пасадзе ваеннага міністра і яго памочніка 1907 — 1916», 1924).

Сярод дакументаў, якія датычаць знешняй палітыкі Расіі і міжнародных адносін, — выданне «Хто даўжнік?: зборнік дакументаваных артыкулаў па пытанні пра адносіны паміж Расіяй, Францыяй і іншымі дзяржавамі Антанты да вайны 1914 г., у час вайны і ў перыяд інтэрвенцыі» (1926).

Пэўны матэрыял утрымліваюць публікацыі актыўных дзеячаў будаўніцтва савецкай улады ў Беларусі, напрыклад, праца Вільгельма Кнорына «1917 год у Беларусі і на Заходнім фронце» (1925).

Сярод літаратурных крыніц — аповесць выдатнага дзеяча беларускай культуры Максіма Гарэцкага «На імперыялістычнай вайне» (1926 г.), напісаная на аснове дзёнікавых запісаў і заметаў, якія веў пісьменнік у кароткіх перапынках паміж баямі. У цэнтры ўвагі аповесці — паказ вайны праз прызму яе ўспрымання шараговым салдатам.

Гісторыя Першай сусветнай вайны прыцягвала ўвагу многіх даследчыкаў савецкага перыяду, але, на думку навукоўцаў, погляд на вайну як на самастойны, цэласны этап айчыннай гісторыі не знайшоў увасаблення. Вялікая вайна разглядалася то ў сувязі з гісторыяй Кастрычніцкай рэвалюцыі і дзейнасці балышавіцкай партыі, то ў сувязі з дзейнасцю беларускага нацыянальнага руху адпаведнага часу. Сучасная навука па-іншаму ставіцца да праблемы суадносін паміж вайной і рэвалюцыяй. Гэты падыход знайшоў увасабленне ў выданнях XXI ст.

Дапаўняюць кніжную экспазіцыю копіі фотаздымкаў часоў Першай сусветнай вайны, зробленыя яе ўдзельнікамі. Сярод іх — фота з франтовага альбома «Памяткі вайны 1914 — 1917 гг.» беларускага паэта, празаіка, этнографа, мастака Уладзіслава Паўлюкоўскага, які служыў у расійскім войску ў чыне прапаршчыка. Арыгіналы яго фотаздымкаў, створаных на тэрыторыі Беларусі, захоўваюцца ў аддзеле рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі.

Алена ЦІТАВЕЦ